

การขยายผลการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่เป้าหมาย จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดชัยนาท^{1/}

Abstract

In 1987 Suphan Buri Farming Systems Development Research Office, with the cooperation of Sericulture Research Institute introduced sericulture activities to Nhong Makamong Sub-district, Danchang District, Suphan Buri Province. It began with mulberry cultivation to 6 contract farmers. Each farm should establish at least 5 rai of mulberry to produce mulberry leaves available for 2 boxes of silkworm-eggs/time. In 1988, there are 4 contract farmers constructed 4 prototype of silkworm rearing shelters. It was under technical assistance and some sharing of financial support from Suphan Buri FSDRO, there were two prototype of 4×5 meters and each of 6×9 meters and 6×10 meters. The cost of construction was 4,382 Baht, 8,278 Baht, 12,208 Baht and 14,683 Baht respectively. Two to four boxes of silkworm-egg could be raised in those of four prototype depend on a size of shelter.

In 1989, prototype 4×5 meters shelters were modified to 4×9.30 meters by farmers in order to raise 3 boxes of silkworm. They also constructed 8×12 meters shelter to raise 4–5 boxes of silkworm, its cost 23,940 Baht. The farmers also expanded their area of mulberry to be 15–25 rai per farm in order to have mulberry leaves available for silkworm. The result shown that since 1988 the farmers could raise 8–10 times per year during May-March of following year. Each period of silkworm raising took about 25–28 days. Normally the farmers would raise 3–4 boxes of silkworm each time. An average yield of cocoons was 25.78 kg. per box. The price of cocoons varied from 97.40 to 126.60 Baht per kilogram depend on quality of cocoons. Now, these activities became a very good source of monthly income in additional to their farm income which could improve farmer's standard of living. Therefore these activities have been accepted rapidly. At present the number of contract farmers are 67 farmers and total area of mulberry is 1,300 rai. These technology has been extrapolated to Phanomthuan Sub-district, Phanomthuan District, Kanchanaburi Province and Sapanhin Sub-district, Watsing District, Chainat Province which were similar in agro-eco system.

Kanchanaburi Province

In 1989, sericulture activities were introduced to 2 contract farmers in Kanchanaburi Province. It began with mulberry cultivation 5–10 rai a farm. In 1990, two silkworm rearing shelters were constructed, 6×9 meters and 5.5×11 meters. The cost of construction was 13,525 Baht and 17,032 Baht respectively. three to four boxes of silkworm-eggs could be raised in those of two prototype. The result in first year of rearing shown that the farmers could raise 6 times per year during August-March of following year. An average yield of cocoons was 28.83 kg. per box. The price of cocoons varied from 114 to 119.40 Baht per kilogram. At present the number of contract farmers are 8 farms and total area of mulberry is 75 rai.

^{1/} วิเชียร ตะศิประภา ไพรัช ด่วงพิบูลย์ ศศิธร โสวรรณ บุญศรี อินทร์น้อย พงษ์ศักดิ์ รัตนวราหะ ปรีชา จำปาเงิน วราภรณ์ ทองแก้ว สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนากระบวนการทำฟาร์มสุพรรณบุรี สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม

Chainat Province

In 1990 sericulture activities were introduced to Chainat Province. It began with mulberry cultivation to 17 contract farmers. The total area of mulberry plantation was 40 rai. Three silkworm shelter were constructed. There are 2 prototype of 6×8 meters and one of 10×12 meters silkworm shelter. The cost of construction were 31,420 Baht and 50,031 Baht. Two to five boxes of silkworm could be raised in those shelters. The result of first year raising shown that an average yield of cocoons was 28.06 kg. per box. The price of cocoons varied from 107.70 to 120 Baht per kilogram. At present the number of contract farmers are 17 farms and total area of mulberry is 122 rai.

บทคัดย่อ

ผลการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 ที่ ต.หนองมะค่าโมง อ.ด่านช้าง โดยมีเกษตรกรเริ่มสร้างสวนหม่อน 6 ราย พื้นที่รายละเอียดประมาณ 5 ไร่ เพื่อหิมพื้นที่เพียงพอในการเลี้ยงไหม ปี พ.ศ. 2531 เกษตรกรได้สร้างโรงเรือนต้นแบบจำนวน 4 หลัง ขนาด 4×5 เมตร 2 หลัง ขนาด 6×9 เมตร และ 6×10 เมตร อยางละ 1 หลัง มูลค่าก่อสร้าง 4,382 บาท 8,278 บาท 12,208 บาท และ 12,208 บาท และ 14,683 บาท ตามลำดับ โรงเรือนที่จัดสร้างขึ้นนี้เลี้ยงไหมได้รุ่นละ 2-4 กล่อง ในปี พ.ศ. 2532 เกษตรกรได้ขยายโรงเรือนจากขนาด 4×5 เมตร เป็น 4×9.30 เมตร เพื่อเลี้ยงไหม 3 กล่อง และได้สร้างโรงเรือนใหม่ขนาด 8×12 เมตร เพื่อเลี้ยงไหมรุ่นละ 4-5 กล่อง ค่าก่อสร้าง 23,940 บาท นอกจากนั้นยังได้ขยายพื้นที่ปลูกหม่อนเป็นรายละ 15-25 ไร่ ผลการเลี้ยงตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบันเกษตรกรสามารถเลี้ยงไหมได้ปีละ 8-10 รุ่น โดยเริ่มตั้งแต่ พฤษภาคม-มีนาคม ของปีถัดไป แต่ละรุ่นใช้เวลาเพียงประมาณ 25-28 วัน ได้ผลผลิตเฉลี่ย 25.78 กก./กล่อง ราคาขายรังไหม 97.40-126.60 บาท/กก. ขึ้นกับคุณภาพของรังไหม โดยทั่วไปเกษตรกรมักจะเลี้ยง 3-4 กล่อง/รุ่น ซึ่งเมื่อหักค่าเสื่อมโรงเรือน อุปกรณ์ ค่าขนส่ง แรงงาน ค่าใบหม่อน ค่าไขไหม สารเคมี และอื่น ๆ แล้วจะเหลือกำไรสุทธิระหว่าง 20,464-24,624 บาท/ปี ซึ่งได้ผลตอบแทนที่ช่วยเสริมรายได้และยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ดังนั้นการขยายผลจึงเป็นไปอย่างรวดเร็วจากผลการดำเนินงานผ่านไป 3 ปี ขณะนี้มีสมาชิกรวม 67 ราย เนื้อที่ปลูกหม่อนทั้งหมด 1,300 ไร่ ผลการวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่ประสบความสำเร็จนี้ โดยเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรใน ต.หนองมะค่าโมง อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี ได้ถูกนำไปขยายผลที่ ต.พนมทวน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี และ ต.สะพานหิน อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท ซึ่งมีศักยภาพคล้ายคลึงกัน

จ. กาญจนบุรี

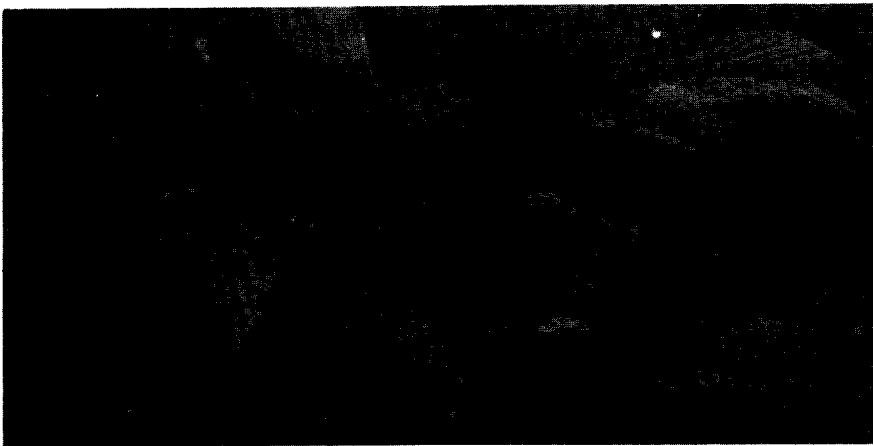
ได้เริ่มดำเนินการปี พ.ศ.2532 มีเกษตรกรเริ่มสร้างสวนหม่อน 2 ราย พื้นที่รายละเอียด 5-10 ไร่ ปี พ.ศ.2533 ได้จัดสร้างโรงเรือนต้นแบบ 2 หลัง ขนาด 6×9 และ 5.5×11 เมตร ค่าก่อสร้าง 13,525 และ 17,032 บาท ตามลำดับ สามารถเลี้ยงไขไหมได้ 3-4 กล่อง/รุ่น ผลการเลี้ยงในปีแรกปรากฏว่าเกษตรกรเลี้ยงไหมได้ปีละ 6 รุ่น โดยเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม-มีนาคมของปีถัดไป ได้ผลผลิตรังไหมเฉลี่ย 28.83 กก./กล่อง ราคาขาย 114-119.40 บาท/กก. (ขึ้นกับคุณภาพรังไหม) เนื่องจากการฝึกเลี้ยงปีแรกผลตอบแทนที่ได้จึงอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คือผลตอบแทนหลังจากหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมทั้งค่าเสื่อมโรงเรือนแล้ว เหลือกำไรสุทธิปีละ 3,886-7,503 บาท ถ้าเกษตรกรมีความชำนาญสามารถเลี้ยงได้เต็มรูปแบบแล้วผลตอบแทนที่ได้ก็จะไม่ต่างไปจากการเลี้ยงที่ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจุบันมีเกษตรกรที่ปลูกหม่อน 8 ราย เนื้อที่ปลูกทั้งหมด 75 ไร่

จ. ชัยนาท

ได้เริ่มดำเนินการปี พ.ศ.2533 มีเกษตรกรสร้างสวนหม่อน 17 ราย พื้นที่แปลงหม่อนรวม 40 ไร่ ปลายปี พ.ศ. 2533 ได้จัดสร้างโรงเรือนต้นแบบจำนวน 3 หลัง ขนาด 6×8 เมตร 2 หลัง และ 10×12 เมตร 1 หลัง ค่าก่อสร้าง 31,420 และ 50,031 บาท ตามลำดับ เลี้ยงไหมได้ 2-5 ถัง/รุ่น ลักษณะของโรงเรือนที่จัดสร้างขึ้นนี้เกษตรกรเลือกใช้วัสดุที่มั่นคง แข็งแรง หลังคามุงกระเบื้อง ส่วนรูปทรงนั้น คล้ายคลึงกับโรงเรือนต้นแบบของ ต.หนองมะค่าโมง อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี ผลการฝึกหัดเลี้ยง 4 รุ่น ตั้งแต่เดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์ ในปีถัดไป โดยเลี้ยงรุ่นละ 2-4 ถัง ได้ผลผลิตเฉลี่ย 28.60 กก./ถัง ราคาขาย 107.70-120 บาท/กก. ผลตอบแทนจากการเลี้ยง 4 รุ่น หลังจากหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมทั้งค่าเสื่อมโรงเรือนแล้ว เหลือกำไรสุทธิ 1,118-13,422 บาท เมื่อเกษตรกรฝึกเลี้ยงจนมีความชำนาญแล้วผลตอบแทนที่ได้ก็จะไม่แตกต่างจากการเลี้ยงที่ ต.หนองมะค่าโมง อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี ปัจจุบันเกษตรกรได้จัดสร้างโรงเรือนเพิ่มเป็น 17 ราย เนื้อที่ปลูกหม่อนทั้งหมด 122 ไร่ สำหรับรายที่สร้างโรงเรือนระยะหลัง จะเปลี่ยนจากหลังคามุงกระเบื้องเป็นหลังคามุงจาก หรือมุงแฝก เพราะจะทำให้อุณหภูมิภายในโรงเรือนเหมาะแก่การเลี้ยงไหม ผลผลิตที่ได้ก็จะสูงขึ้น

คำนำ

ปัจจุบันอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กำลังได้รับความสนใจจากเกษตรกรเป็นอย่างมาก ในการเลี้ยงไหมแต่ละรุ่นใช้ระยะเวลาไม่นาน ให้ผลผลิตหรือผลตอบแทนเร็ว ผลผลิตที่ได้ก็มีราคาดีไม่มีปัญหาเรื่องการตลาดแต่อย่างไร และปริมาณความต้องการรังไหมและเส้นไหมก็มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นสำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาระบบการทำฟาร์มสุพรรณบุรี จึงได้เลือกพื้นที่เป้าหมายขึ้นที่ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเริ่มดำเนินการทดสอบความเป็นไปได้ของการปลูกหม่อนขึ้นเป็นแห่งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา และต่อมาในปี พ.ศ.2532 และ พ.ศ.2533 ได้ขยายผลไปยังอำเภอบางมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท จากความสำเร็จนี้ทำให้เกษตรกรมีความตื่นตัวอย่างกว้างขวางในกิจกรรมแขนงนี้ เนื่องจากเกษตรกรตลอดจนกลุ่มบุคคลอาชีพอื่นได้สังเกตเห็นอย่างแน่ชัดแล้วว่า อาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ เพราะมีรายได้มั่นคงในระยะเวลาสั้น ๆ รุ่นละเพียงไม่ถึง 1 เดือน และเลี้ยงได้ 8-10 รุ่นต่อปี จึงเป็นกิจกรรมที่ทดแทนกิจกรรมการปลูกพืชไร่อื่น ๆ ได้ดี มีเกษตรกรข้างเคียงและจังหวัดใกล้เคียงสนใจนำพันธุ์หม่อนไปปลูกขยายผล และเริ่มเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริมหรือเป็นอาชีพหลักกันเป็นจำนวนมาก

อุปกรณ์

1. โรงเลี้ยงใหม่ต้นแบบขนาดต่าง ๆ ที่จัดสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2533
  - ขนาด 4×5 เมตร เลี้ยงไข่ใหม่ได้ 2 กล่อง จำนวน 2 หลัง
  - ขนาด 6×8 เมตร เลี้ยงไข่ใหม่ได้ 3 กล่อง จำนวน 2 หลัง
  - ขนาด 6×9 เมตร เลี้ยงไข่ใหม่ได้ 3-4 กล่อง จำนวน 2 หลัง
  - ขนาด 5.5×11 เมตร เลี้ยงไข่ใหม่ได้ 3-4 กล่อง จำนวน 1 หลัง
  - ขนาด 6×10 เมตร เลี้ยงไข่ใหม่ได้ 4 กล่อง จำนวน 1 หลัง
  - ขนาด 12×10 เมตร เลี้ยงไข่ใหม่ได้ 6-7 กล่อง จำนวน 1 หลัง
2. อุปกรณ์ในการเลี้ยงใหม่ เช่น
  - ชั้นเลี้ยงใหม่
  - จ่อชนิดต่าง ๆ
  - มีด, เขียง
  - อุปกรณ์ทำความสะอาดโรงเรือน
  - ฯลฯ
3. ไข่ใหม่
4. สารเคมีสำหรับรมโรงเรือน และรอยตัวใหม่
5. รางส่งกะสีใส่หนอนใหม่ เพื่อนำใหม่เทเข้าจ่อ

วิธีการ

1. สร้างสวนหม่อนในปี พ.ศ.2530 โดยมีเกษตรกรร่วมโครงการฯ ในระยะแรก 6 ราย โดยใช้พันธุ์หม่อนลูกผสมจากสถานีทดลองหม่อนไหมบุรีรัมย์ เบอร์ 4,7,16 หม่อนน้อยจากสถานีทดลองหม่อนไหมร้อยเอ็ด
2. จัดสร้างโรงเลี้ยงใหม่ต้นแบบร่วมกับเกษตรกร 4 ราย โดยใช้วัสดุพื้นบ้าน อาทิ ไม้ไผ่ แฝก เสื่อลำแพน ซึ่งจัดหาได้ง่ายราคาถูก เกษตรกรสามารถใช้แรงงานในครอบครัวสร้างเองหรือจ้างแรงงานฝีมือช่วยเพียงบางส่วน เช่น งานเทพื้น และก่อผนังคอนกรีตบล็อกเท่านั้น
3. สำนักงานฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ซึ่งได้ผ่านการฝึกอบรมมาอย่างดีทุกชั้นตอน เข้าประกบตัวต่อตัวตลอดเวลาในช่วงการเลี้ยงใหม่ครั้งแรก ๆ เพื่อฝึกให้เกิดความชำนาญและจดจำได้ควบคู่ไปกับการทำตามตารางสำเร็จทุกชั้นตอนของการเลี้ยง
4. นักวิชาการจากศูนย์วิจัยหม่อนไหมนครราชสีมา (คุณวราภา งามประสิทธิ์) ได้มาให้คำแนะนำติดตามเป็นช่วง ๆ ตลอดระยะเวลาของการวิจัยครั้งนี้
5. สำนักงานฯ จะคอยช่วยเหลือสนับสนุนและบริการในการขยายสวนหม่อนโดยจัดหายานพาหนะพาเกษตรกรไปตัดกิ่งหม่อนมาขยายพันธุ์ หรือจัดหาพันธุ์หม่อนให้ รวมทั้งการพาเกษตรกรไปศึกษาดูงานการเลี้ยง การสาวไหม การคัดเกรด การตีราคา การตลาด และการผลิตในลักษณะที่ครบวงจรที่บริษัทจุลไหมไทย จังหวัดเพชรบูรณ์ และศูนย์ส่งเสริมมงคลไหมไทย อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

6. ในปี พ.ศ.2533 ได้ขยายผลไปยังจังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดชัยนาทโดยร่วมกับเกษตรกรสร้างโรงเรือนต้นแบบขึ้น จังหวัดละ 2-3 ต้นแบบ ขนาดการเลี้ยงตั้งแต่ 2-4 กล่อง ส่วนรูปแบบของโรงเรือนนั้นแตกต่างไปจากเดิมที่จังหวัดกาญจนบุรี ได้ยึดรูปแบบของเกษตรกรในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี แต่เกษตรกรอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ได้เปลี่ยนจากรูปแบบเดิมเป็นหลังคามุงกระเบื้องตามลำดับ

เวลาและสถานที่

ได้ทำการวิจัยตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เดือนพฤศจิกายน 2532 ที่หมู่ 3 บ้านหนอง-อุโลก และหมู่ 12 บ้านป่าสัก ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยในปี พ.ศ.2531 ได้ดำเนินการเลี้ยงไหมทั้งสิ้น 8 รุ่น (ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2531 ถึงเดือนมีนาคม 2532) และในปี พ.ศ.2532 เนื่องจากฝนตกทิ้งช่วงต้นหม่อนยังไม่ฟื้นตัว จึงเริ่มเลี้ยงได้ในเดือนสิงหาคม จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2533 รวม 8 รุ่น และในปี 2533/34 ปีนี้มีการขยายโรงเรือนไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงถึง 67 หลัง และได้ขยายผลไปยังจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดชัยนาท โดยเริ่มเลี้ยงไหมตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2533 ถึงเดือนมีนาคม 2534 รวม 10 รุ่น ในเดือนสิงหาคม 2533 ถึงเดือนมีนาคม 2534 รวม 6 รุ่น ของอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เริ่มเลี้ยงตั้งแต่เดือนตุลาคม 2533 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2534 รวม 4 รุ่น

ผลการดำเนินงานในปี พ.ศ.2533/2534

จากการดำเนินงานปีนี้เป็นปีที่ 3 ของเกษตรกรในตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีสมาชิกทั้งหมด 67 ราย เนื้อที่ปลูกหม่อนทั้งหมด 1,300 ไร่ เลี้ยงไหมทั้งปีได้ 10 รุ่น เริ่มเลี้ยงรุ่นแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม 2533 และสิ้นสุดในเดือนมีนาคม 2534 ผลปรากฏว่ารายได้ผลผลิตต่ำสุด 4.45 กก./กล่อง ได้ผลผลิตสูงสุด 44.80 กก./กล่อง เมื่อรวมเฉลี่ยแล้วจะได้น้ำหนัก 25.78 กก./กล่อง ราคาอยู่ระหว่าง 97.40-126.60 บาท/กล่อง จากการเลี้ยงไหมในต้นปี 2533 ในรุ่นแรกได้นำพันธุ์ไหมของตุรกี เข้ามาเลี้ยงโดยทางบริษัทจุลไหมไทยเป็นผู้ส่งมาให้เกษตรกรเลี้ยง ผลปรากฏว่าการเลี้ยงไหมในรุ่นแรกมีปัญหาเรื่องหนอนไหมเป็นโรคไส้ขาว เนื่องมาจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ไม่ต้านทานโรค และหนอนไหมไม่ทนต่อสภาพอากาศร้อน ทำให้ได้ผลผลิตต่ำมากเมื่อเทียบกับการเลี้ยงในปีที่ผ่านมา รุ่นต่อมาบริษัทได้นำเข้าจากเกาหลี ได้หัวน และญี่ปุ่น ตามลำดับ การระบาดของโรคจึงยุติลงในคราวต่อมา สำหรับทางด้านราคาขายนั้นอยู่ในเกณฑ์ปกติไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในการขายรังไหมสดแต่ละครั้ง บริษัทจะให้เงินปันผลตอบแทนสมทบอีกร้อยละ 10 และเมื่อสิ้นปีบริษัทให้เป็นเงินโบนัสประจำปี อีกร้อยละ 2 ตามจำนวนของมูลค่าของธุรกิจที่เกษตรกรส่งรังไหมไปขายในรอบปี

การดำเนินงานของเกษตรกรในตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ในปีนี้ซึ่งเป็นปีแรกโดยมีสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ 2 ราย เกษตรกรเริ่มปลูกหม่อนในช่วงปลายปี 2532 มีเนื้อที่ปลูกทั้งหมด 30 ไร่ เลี้ยงไหมได้ทั้งหมด 6 รุ่น โดยรุ่นแรกเลี้ยงในเดือนสิงหาคม 2533 และสิ้นสุดในเดือนมีนาคม 2534 จากการเลี้ยงไหมได้ผลผลิตต่ำสุด 23.08 กก./กล่อง และสูงสุด 34.70 กก./กล่อง เมื่อเฉลี่ยแล้วจะได้ผลผลิต 28.83 กก./กล่อง ส่วนราคาอยู่ระหว่าง 114-119.40 บาท/กล่อง เกษตรกรได้นำรังไหมสดส่งขายที่ศูนย์ส่งเสริมมงคลไหมไทย ซึ่งอยู่ที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พันธุ์ไหมที่ใช้เลี้ยงใช้พันธุ์ได้หัวนตลอดปี การเลี้ยงไม่พบปัญหาทางด้านโรคของหนอนไหม สำหรับปัญหาที่พบบ่อย ๆ

คือ มดกัดหนอนไหม ในส่วนของราคาไม้แน่นอน เมื่อนำรังไหมไปขายทางศูนย์ส่งเสริมมงคลไหมไทย ได้หักค่าขนส่งจากเกษตรกรกล่องละ 100 บาท ส่วนเงินตอบแทนนั้นเกษตรกรที่ทำธุรกิจกับศูนย์ส่งเสริมมงคลไหมไทยจะไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งมีปัญหาการชำระเงินไม่ตรงตามกำหนดเวลาในช่วงท้ายๆ ของการเลี้ยง ซึ่งเป็นผลมาจากราคาตกต่ำของเส้นไหมภายในประเทศและการลักลอบนำเข้าเส้นไหมและรังไหมราคาถูกจากเวียดนามและเงินจำนวนมากอีกด้วย

การดำเนินงานของเกษตรกรในตำบลสะพานหิน อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นปีแรกโดยเกษตรกรเริ่มปลูกหม่อนในช่วงต้นปี พ.ศ.2533 ต่อมาปลายปี พ.ศ.2533 จึงทดลองเลี้ยงไหม มีเกษตรกรร่วมเลี้ยงไหมทั้งหมด 4 ราย และอีกจำนวน 5 ราย กำลังปลูกสร้างโรงเรือนและขยายแปลงหม่อนรวมเนื้อที่ทั้งหมด 122 ไร่ เลี้ยงไหมได้ 4 รุ่น เริ่มเลี้ยงรุ่นแรกในเดือนตุลาคม 2533 และสิ้นสุดในเดือนกุมภาพันธ์ 2534 ผลปรากฏว่าได้ผลผลิตต่ำสุด 21.09 กก./กล่อง และสูงสุด 32.15 กก./กล่อง เฉลี่ยแล้วได้น้ำหนัก 28.06 กก./กล่อง ราคาอยู่ระหว่าง 107.70-120 บาท/กล่อง จากการเลี้ยงไหมของเกษตรกร ซึ่งเป็นการเลี้ยงครั้งแรกเกิดปัญหาหนอนไหมเป็นโรคไส้ขาวและเชื้อราบางราย สาเหตุมาจากการรักษาความสะอาดไม่ทั่วถึง เนื่องจากมีเกษตรกรเข้ารับการฝึกเลี้ยงไหมด้วยจำนวน 9 ราย ส่วนในรายของเกษตรกรที่ไม่มีเกษตรกรเข้าฝึกเลี้ยงจะไม่พบปัญหาเรื่องโรค ส่วนทางด้านการตลาดอยู่ในเกณฑ์ที่ดี เพราะเกษตรกรส่งขายรังไหมที่บริษัทจูลไหมไทยโดยรวมอยู่ในกลุ่มเกษตรกรที่อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

วิจารณ์ผลการทดลอง

จากผลการวิจัยและพัฒนาระบบการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่เป้าหมายโครงการกระจายการผลิตในระดับไร่นา และโครงการวิจัยระบบเกษตร ที่ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และตำบลสะพานหิน จังหวัดชัยนาท

1. ได้ดำเนินการปลูกสร้างสวนหม่อนตั้งแต่ปี 2530 จนกระทั่งเกษตรกรขยายพื้นที่ของการปลูกหม่อนเพียงพอที่สามารถเลี้ยงไหมได้ ปีพ.ศ.2531 เกษตรกรได้จัดสร้างโรงเรือนต้นแบบขึ้น จำนวน 4 หลัง ซึ่งสามารถเลี้ยงไหมได้ 2-6 กล่อง มีค่าใช้จ่าย 4,382.50, 8,278.50, 12,208.50 และ 14,683 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุอุปกรณ์ที่เกษตรกรมีอยู่และหาเองได้ สำหรับอุปกรณ์การเลี้ยงถ้ำเลี้ยง 2 กล่อง เช่น จ่อหมุ่น จ่อลวด และอื่นๆ เป็นเงินประมาณ 7,644.50 บาท ถึง 11,233.50 บาท จากผลการเลี้ยงไหมในปี พ.ศ.2531 เป็นที่น่าสนใจ ในปีพ.ศ.2532 เกษตรกรได้ขยายโรงเรือนจากขนาด 4×5 เมตร เป็น 4×9.3 เมตร และเกษตรกรสร้างโรงเรือนขึ้นใหม่ 8×12 เมตร ซึ่งสามารถเลี้ยงไหมได้ 3-9 กล่อง มีค่าใช้จ่ายเพิ่มเป็น 3,388.50 บาท และ 23,940 บาท

2. ผลการเลี้ยงไหมของเกษตรกรในจังหวัดสุพรรณบุรี ปี พ.ศ.2533 พบว่าตลอดช่วงการเลี้ยงในครั้งที่ 1-10 นั้น พบว่าปัญหาการระบาดของโรคไส้ขาว โดยหนอนไหมเป็นโรคไส้ขาวในครั้งที่ 1,2 และ 5 พบว่าเกษตรกรได้ผลผลิตต่ำมาก เนื่องจากเกษตรกรได้รับพันธุ์ไหมของธุรกิจเข้ามาเลี้ยง เพราะพันธุ์ที่เลี้ยงไม่เป็นพันธุ์บริสุทธิ์และไม่ทนต่อสภาพอากาศร้อนจัด สำหรับผลผลิตรังไหมต่อกล่องอยู่ในระหว่าง 4.45-44.80 กก. มีเปอร์เซ็นต์เปลือกรัง 19.11-25.46 ราคาที่ขายอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 94.40-126.60 บาท และเปอร์เซ็นต์รังเสียอยู่ระหว่าง .34-12 การเลี้ยงในจังหวัดกาญจนบุรีนั้น เกษตรกรได้เลี้ยงพันธุ์ไต้หวันตลอด ไม่พบกับปัญหาเรื่องโรคใดๆ ส่วนศัตรูที่สำคัญคือมด ซึ่งอาศัยอยู่บนโต๊ะเลี้ยง ผลผลิตรังไหมต่อกล่องอยู่ระหว่าง 23.08-34.07 กก. เปอร์เซ็นต์เปลือกรังตั้งแต่ 21-22 และเปอร์เซ็นต์

รังเสียดังกล่าว 7-7 ราคาที่ขายอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 114-119.40 บาท ส่วนการเลี้ยงไหมที่จังหวัดชัยนาท ตลอดการเลี้ยงไหมในรุ่นที่ 1-4 นั้น พบว่าเป็นโรคอยู่ 1 ราย เนื่องมาจากได้มีเกษตรกรกรเข้าฝึกเลี้ยงไหมจำนวน 9 ราย ทำให้การรักษาความสะอาดไม่ทั่วถึง ผลผลิตรังไหมต่อกล่องอยู่ระหว่าง 21.90-32.15 กก. เปอร์เซ็นต์เปลือกรังตั้งแต่ 21.50-24.54 และเปอร์เซ็นต์รังเสียดังกล่าวอยู่ระหว่าง 1-7 ราคาที่ขายอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 107.70-120 บาท ซึ่งก็นับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดี

3. ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงไหม/กล่อง จากตารางจะพบว่าค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะเป็นค่าเสื่อมโรงเรือน รองลงมาเป็นค่าแรงงานและค่าใบหม่อน ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเลี้ยงไหมแต่ละครั้งค่าใช้จ่ายในส่วนของการใช้แรงงานและใบหม่อน ค่าใช้จ่ายส่วนนี้เกษตรกรไม่ต้องการเสียในรูปของเงินสด เนื่องจากมีแปลงหม่อนเองและมีการใช้แรงงานภายในฟาร์มเป็นหลัก หากคิดว่ารายได้ส่วนนี้ตกเป็นของเกษตรกรด้วย จะทำให้มีรายได้สุทธิต่อการเลี้ยงไหมเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว ส่วนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ นั้น เกษตรกรต้องจ่ายในรูปเงินสด

4. จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการลงทุนและผลตอบแทนเป็นรายได้ ในการเลี้ยงไหมของเกษตรกรที่อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

4.1 เกษตรกรสร้างโรงเรือน 8×12 เมตร และ 4×9.3 เมตร และ 6×8 เมตร นั้นสามารถเลี้ยงไหมได้ 4-6 กล่อง/รุ่น เลี้ยงไหม 24-33.5 กล่อง จะมีรายได้ระหว่าง 72,931.39-107,328.65 บาท เมื่อหักค่าเสื่อมโรงเรือน อุปกรณ์ ค่าขนส่ง ค่าแรงงาน ค่าใบหม่อน ค่าไหม สารเคมี และอื่น ๆ จะมีกำไรสุทธิไม่ต่ำกว่า 22,025.47-37,772.28 บาท

4.2 สำหรับเกษตรกรที่สร้างโรงเรือนขนาด 6×9 และ 6×10 เมตร ซึ่งสามารถเลี้ยงไหมได้ 3-4 กล่อง เลี้ยงไหมตั้งแต่ 21-25.5 กล่อง มีรายได้อยู่ระหว่าง 69,805.09-77,924.07 บาท เมื่อหักค่าเสื่อมโรงเรือน อุปกรณ์ ค่าขนส่ง ค่าแรงงาน ค่าใบหม่อน ค่าไหม สารเคมี และอื่น ๆ จะมีกำไรสุทธิไม่ต่ำกว่า 20,464.57-24,624.74 บาท

4.3 เกษตรกรที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี สร้างโรงเลี้ยงไหมขนาด 6×9 และ 5.5×11 เมตร เลี้ยงไหมได้ 3 กล่อง/รุ่น (เกษตรกรยังเลี้ยงไหมได้ไม่เต็มที่) ซึ่งในปีนี้เลี้ยงไหมตั้งแต่ 6-9 กล่อง จะมีรายได้ระหว่าง 18,702.28-27,760.22 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อาทิเช่น ค่าเสื่อมโรงเรือน อุปกรณ์ ค่าใบหม่อน ค่าแรงงาน ค่าสารเคมีและอื่น ๆ จะมีกำไรสุทธิอยู่ระหว่าง 3,886-87-503.16 บาท ตามลำดับ

4.4 เกษตรกรที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท สร้างโรงเลี้ยงไหมขนาด 12×10 เมตร และ 6×8 เมตร จำนวน 2 หลัง เริ่มเลี้ยงไหมในปี 2533 เป็นปีแรก รวม 4 กลุ่ม เลี้ยงไหมตั้งแต่ 2-9 กล่อง มีรายได้ตั้งแต่ 5,106.94-33,382.22 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าเสื่อมโรงเรือน อุปกรณ์ ค่าใบหม่อน ค่าแรงงาน ค่าสารเคมี ฯลฯ แล้วจะมีกำไรสุทธิอยู่ระหว่าง 1,118.71-13,422.08 บาท

4.5 การเลี้ยงไหมในช่วงปี พ.ศ.2533 ในปีนี้เกษตรกรที่เริ่มสร้างสวนหม่อนในปี พ.ศ.2530 เกษตรกรบางรายสามารถเลี้ยงไหมได้เต็มที่ และมีบางรายที่เริ่มขยายพื้นที่ปลูกในปี 2532 รวมถึงเกษตรกรในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดชัยนาทเกษตรกรยังอยู่ในระหว่างการขยายพื้นที่ปลูกหม่อนยังให้ผลผลิตได้ไม่เต็มที่สำหรับในรายของเกษตรกรที่มีแปลงหม่อนเพียงพอตลอดปี สามารถเลี้ยงไหมได้ 8-10 รุ่น/ปี

5. ผลการวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่เป้าหมายหลักโครงการกระจายการผลิตในระดับไร่นาและโครงการวิจัยระบบเกษตร

5.1 ผลการวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี บัดนี้ได้เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรข้างเคียง ตลอดจนจังหวัดใกล้เคียง โดยหลังจากที่เกษตรกรได้เลี้ยงไหมมาแล้ว 2 ปี ได้มีเกษตรกรตั้งที่ใดกล่าวมาแล้วนำพันธุ์หม่อนไปปลูกกันมากมาย โดยได้ขยายพื้นที่การปลูกหม่อนไปถึง

ประมาณ 1,300 ไร่เศษ และขณะนี้ได้สร้างโรงเลี้ยงใหม่ขึ้นจำนวน 67 หลัง ทั้งนี้เกษตรกรได้ยึดรูปแบบของการปลูกสร้างโรงเรือนเลี้ยงใหม่ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการกระจายการผลิตในระดับไร่นา ซึ่งเน้นการสร้างโรงเรือนด้วยวัสดุพื้นบ้านราคาถูกให้ผลผลิตรังไหมสูงเนื่องจากอุณหภูมิภายในโรงเรือนต่ำกว่าโรงเรือนที่สร้างด้วยคอนกรีตบล็อก หลังคามุงกระเบื้องหรือสังกะสี อีกทั้งเกษตรกรรายย่อยสามารถทำได้ และนอกจากนี้ในปี พ.ศ.2533 เกษตรกรสามารถเลี้ยงไขไหมได้จำนวน 984 กล่อง ซึ่งสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในกลุ่มรวมทั้งหมด 3,021,187.95 บาทต่อปี และยังได้รับเงินโบนัสพิเศษอีกร้อยละ 2 เป็นเงิน 31,189 บาท

5.2 ผลการวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่ตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี จากการเลี้ยงไหมมาแล้ว 6 รุ่น ได้มีเกษตรกรข้างเคียงนำหม่อนไปขยายเป็นจำนวนมาก ส่วนหม่อนที่ใช้เลี้ยงไหมในปี พ.ศ.2533 มีจำนวน 30 ไร่ และได้สร้างโรงเรือนขึ้น 2 หลัง โรงเรือนที่สร้างเน้นการสร้างโรงเรือนด้วยวัสดุพื้นบ้าน ซึ่งเกษตรกรสามารถจัดหาเองได้ จากการเลี้ยงไหมของเกษตรกรในปีนี้อาจเลี้ยงไหมทั้งหมด 15 กล่อง ทำรายได้ให้กับเกษตรกร 46,462.50 บาท ต่อ 6 รุ่น

5.3 ผลการวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่ ตำบลสะพานหิน อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เกษตรกรเริ่มเลี้ยงในปี พ.ศ.2533 ซึ่งเป็นการเลี้ยงทั้งหมด 4 รุ่น จากการเลี้ยงของเกษตรกรได้มีเกษตรกรสนใจกิจกรรมนี้มากซึ่งขณะนี้เกษตรกรที่กำลังสร้างโรงเรือนแล้วจำนวน 6 หลัง ในส่วนของแปลงหม่อนได้มีการขยายพื้นที่ปลูกถึง 122 ไร่ มีโรงเรือนต้นแบบทั้งหมด 3 หลัง ชนิดของโรงเรือนเป็นหลังคามุงกระเบื้อง ทั้ง 3 หลัง ต่อมาในระยะหลังได้มีการต่อเติมโรงเรือนและเกษตรกรที่สร้างโรงเรือนใหม่ได้หันมาใช้โรงเรือนหลังคามุงแฝกหรือจาก เนื่องมาจากโรงเรือนชนิดหลังคามุงกระเบื้องอุณหภูมิสูงมากผลผลิตที่ได้ต่ำ เมื่อเปรียบเทียบโรงเรือนที่มุงด้วยแฝกหรือจากผลผลิตจะสูงและเปอร์เซ็นต์เปลือกรงหนา นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2533 ซึ่งเป็นปีแรกเกษตรกรสามารถเลี้ยงไหมได้จำนวน 23 กล่อง และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร 78,129.65 บาทต่อ 4 รุ่น

ตารางที่ 1 สรุปผลการเลี้ยงไหมปีการเลี้ยง พ.ศ. 2533-2534 ของเกษตรกรในตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

ปีที่เลี้ยง	เนื้อที่ ปลูกหม่อน (ไร่)	เกษตรกร ที่เลี้ยง (ราย)	จำนวน ที่เลี้ยง (รุ่น)	จำนวน (กิโลกรัม)	รายได้ (บาท)	รายจ่าย (บาท)	กำไรสุทธิ (บาท)	เฉลี่ยรายได้ สุทธิ/กิโลกรัม (บาท)
อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี * พ.ศ. 2533/2534	1,300	67	10	984	3,021,187.95	2,310,711.96	710,475.99	722.03
อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี พ.ศ. 2533/2534	30	2	6	15	46,642.50	35,072.47	11,390.03	759.34
อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท พ.ศ. 2533/2534	120	4	4	23	78,129.65	50,963.63	27,166.02	1,181.13

* หมายเหตุ ได้รับเงินปันผลร้อยละ 2 บาท ตั้งแต่เดือนมกราคม - เดือนธันวาคม 2533 เป็นเงิน 31,189 บาท

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการเลี้ยงไหมระหว่างปี พ.ศ.2533 ของเกษตรกรอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี, อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

รายการ	พ.ศ.2533/2534		
	สุพรรณบุรี	กาญจนบุรี	ชัยนาท
1. ผลผลิตรังไหม ต่อกิโลกรัม (กก.)	*4.45-44.80	23.08-34.70	21.90-32.15
2. เปอร์เซนต์เปลือกรัง	19.11-25.46	21.00-22.00	21.50-24.54
3. เปอร์เซนต์รังเสีย	.34-12	.70-7	1-7
4. ราคาที่ขาย กิโลกรัมละ (บาท)	97.40-126.60	114-119.40	107.70-120

* ในรุ่นแรกเกษตรกรพบกับปัญหาเรื่องโรคไส้ขาวทำให้ได้ผลผลิตต่ำ

ตารางที่ 3 แสดงค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงไหม/กล่อง

ลำดับที่	รายการ	มูลค่า (บาท)	%
1.	ค่าใช้จ่ายไหมลูกผสมฯ	455	18
2.	ค่าแรงงานเลี้ยงไหม	659	25
3.	ค่าใบหม่อน	563	22
4.	ค่าสารเคมีและค่ารมโรงเรือน	130.50	5
5.	ค่าขนส่ง	30.61	1
6.	ค่าเสื่อมอุปกรณ์	166.90	7
7.	ค่าเสื่อมโรงเรือน	549.34	22
	รวม	2,554.35	100

หมายเหตุ ถ้ำรังไหม 25 กก./กล่อง เกษตรกรจะได้รับเงินในส่วนค่าแรง ค่าใบหม่อน 659+563 = 1,222 บาท ถ้ำเลี้ยงหลาย ๆ กล่องก็จะได้กำไรมากขึ้นเป็นทวีคูณ แต่ก็มีข้อจำกัดที่แรงงานและทุน เกษตรกรรายเล็กและปานกลาง ควรเลี้ยงระหว่าง 4-6 กล่องต่อรุ่น จะให้ผลตอบแทนดีกว่า เพราะสามารถดูแลได้ทั่วถึง

สรุปผลการทดลองและคำแนะนำ

จากผลการวิจัยและพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่เป้าหมายหลักโครงการกระจายการผลิตในระดับไร่นาและโครงการวิจัยระบบเกษตร ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และตำบลสะพานหิน อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ปรากฏว่าได้รับผลสำเร็จอย่างดียิ่งสามารถสร้างรายได้และเพิ่มกิจกรรมในฟาร์มของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เป็นแบบอย่างให้เกษตรกรข้างเคียง และต่างพื้นที่ยึดเป็นรูปแบบ ซึ่งสามารถสรุปคำแนะนำที่ได้จากผลการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางและเป็นรูปแบบของการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในพื้นที่เป้าหมายต่อไปคือ

1. ควรเริ่มเลี้ยงไหมลูกผสมอย่างต่ำ 2 กล่องต่อครั้ง ซึ่งต้องจัดเตรียมการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้
  - 1.1 จัดสร้างสวนหม่อนอย่างน้อย 5-6 ไร่
  - 1.2 สร้างโรงเลี้ยงด้วยวัสดุที่เกษตรกรจัดหาได้ขนาด 4×5 เมตร ราคา 4,000-8,000 บาท ไม่ควรสร้างโรงเรือนที่ราคาแพงเพราะจะทำให้มีค่าเสื่อมราคาที่น่าไปหักต่อครั้งจะสูง และเป็นการลงทุนที่เกินความจำเป็น
  - 1.3 จัดซื้อ จัดหา หรือจัดทำอุปกรณ์การเลี้ยง อาทิ โต๊ะเลี้ยง ตาข่าย เบียง มีด กรรไกร จ่อ ไม้อัด จ่อลวด ฯลฯ เป็นมูลค่าประมาณ 8,000-12,000 บาท
  - 1.4 การเลี้ยงไหมตั้งแต่วัย 1-5 จะใช้เวลาประมาณ 20-22 วัน ในเวลาปกติ หากอากาศหนาวเย็นต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียส จะขยายเวลาเป็น 28 วัน ส่วนช่วงเข้าจ่อทำรังกระทั่งเก็บรังไหมขายได้จะใช้เวลาประมาณ 5-6 วัน

- 1.5 ผลผลิตของรังไหมต่อ 2 กล่อง เฉลี่ยแล้วไม่ต่ำกว่า 70 กิโลกรัม
  - 1.6 ราคาที่สามารถขายได้ในราคากิโลกรัมละ 97.40-126.00 บาท
  - 1.7 เปอร์เซ็นต์เปลือกรังควรจะอยู่ระหว่าง 19.11-25.46 เปอร์เซ็นต์
  - 1.8 ฤดูแล้งและฤดูฝนควรใช้พันธุ์ไหมลูกผสมสายพันธุ์เกาหลีและไต้หวัน ส่วนในช่วงฤดูหนาวควรใช้สายพันธุ์ญี่ปุ่น
  - 1.9 พันธุ์หม่อนที่เหมาะสมได้แก่ หม่อนบุรีรัมย์ 60, บุรีรัมย์ 4, บุรีรัมย์ 16 หม่อนคุณไพและหม่อนน้อย ส่วนหม่อนไผ่ให้ผลผลิตใบต่ำ เป็นโรคราแป้งและเพลี้ยอ่อนชอบทำลาย แต่ราคาดีเหมาะสำหรับเป็นต้นตอ
  - 1.10 จะมีรายได้สุทธิเมื่อหักค่าเสื่อมโรงเรือน อุปกรณ์ ไหมหม่อน และแรงงานการเลี้ยงแล้วไม่ต่ำกว่า 2,384 บาทต่อครั้งต่อ 2 กล่อง
2. เกษตรกรควรเพิ่มกิจกรรมการเลี้ยงไหมขึ้นเป็น 6 กล่อง ในปีถัดๆ ไปเพื่อจะรายได้สุทธิ ระหว่าง 8,000-10,000 บาท โดยจะต้องดำเนินการดังนี้
- 2.1 จัดสร้างสวนหม่อนขนาด 12-15 ไร่
  - 2.2 จัดสร้างโรงเรือนขนาด 6×10 เมตร ราคา 14,000 บาท
  - 2.3 จัดสร้างจัดซื้อ หรือจัดหาอุปกรณ์เพิ่มเติมมูลค่าประมาณ 24,000-36,000 บาท
  - 2.4 เลี้ยงไหมอย่างต่ำ 8-10 ครั้งในรอบปี

★